

ԱՋԱԼԱՋԵՐՔ՝ / Հայ ժողովրդական հեքիաթներ, Հատոր VIII / Գուգարք (Լոռի), Լոռու բարբառ (խոսվածք)

Լինըմ են, չեն լինըմ, մի մարթ ու կնիկ են լինըմ: Ըտրանք ունենըմ են մի տղա: Հերը գնըմ ա տավարը, իսկ տղին ուղարկըմ ա ֆորթերը, ու ըտրանց հախով մի կերպ ապրըմ են: Շատ ա անց կենըմ, քիչ, մի գիշեր էլ տղին էրագ ա գալի, թե թաքավորի հուրի-մալք աղջկանը ուզիլ տեն: Հենց որ լիսը բաց ա ըլըմ, տղեն հորն ասըմ ա.— Այ հեր, ես ուզըմ եմ մեր քաղաքի թաքավորի աղջիկը: Հերը թե.— Այ բալա, մենք տվարած մարդիկ ենք, աղքատ, բա թաքավորը մեզ աղջիկ կտա :

Տղեն՝ չէ ու չէ, թե.— Անպայման ուզիլ տենք: Հեր ու տղա շատ են վիճըմ, տղեն ֆորթը բրախըմ ա, թե «Ես թաքավորի փեսա տեմ դառնալ»: Օրի մի օրը էդ մարթը տղին լսըմ ա ու գնըմ ա թաքավորի խնամախոսի քարի վրա նստըմ: Դե թաքավորութին ա, հո միտից նրա դուռը չէ՞ն գնա: Քաղաքի մեջ տարածվըմ ա, թե տըվարածը էկել ա թաքավորի խնամախոսի քարի վրա նստել: Խաբարը հասնըմ ա թաքավորին: Թաքավորը նազիր-վեզիրներին ուղարկըմ ա, տենան, թե էդ ի՞նչ բան ա, որ տվարածը խնամախոսի քարի վրա նստել ա: Նազիր վեզրներին տվարածին կանչըմ են թաքավորի մոտ:

— Հը՛, ի՞նչ կա, էդ ո՞ր քամին ա քեզ բերել իմ դուռը,— հարցնըմ ա թաքավորը:

Տվարածը, առանցի մի քաշվելու, ասըմ ա. — Թաքավորն ապրած կենա, էկել եմ տղիս հըմար աղջիկդ ուզելու:

Էս որ լսըմ ա, թաքավորը շատ ա զարմանըմ. ինքը թաքավոր, տվարածը գա աղջկանը ուզելու :

«Հը՛, չի էս ա լավ»— մտածըմ ա թաքավորը ու տվարածի առաջ սի պահանջ ա դնըմ:

— Դու կբերես Աջալաջեիք: Իրեք տարվա ընթացքում թե չբերիր, քու գլուխն էլ տի կտրել տամ, տղիդ գլուխն էլ: Խեղճ տվարածը փոր ու փոշման գալիս ա տուն, չի էլ հսկանըմ թե էդ Աջալաջեիք ասած բանը ի՞նչ ա:

— Ի՞նչ կա, ի՞նչ չկա,— հարցնըմ ա կինը:

— Ինչ տի ըլի, չորը մեր պինչը,— ջգրված ասըմ ա տվարածը ու պատմըմ ա, որ թաքավորը էս ու էս տեսակ պահանջ ա դրել:

Տվարածը խելագարվածի պես մտածըմ ա, թե ի՞նչ հնար գտնի: Տավարը բրախըմ ա, գաթի ֆորթը շուտ են բրախել: Կնգա հետ խոսք ու մին են անըմ, թե ինչ անի էդ Աջալաջեիք ասված բանը գտնի՝ բերի, տենան ի՞նչ բան ա, չունքի իրանց բախտը ըտրանից ա կախված: Օրի մի օրը էդ տվարածս մի կտոր հաց ա վերցնըմ ու ճամբա ընգնըմ: Շատ ա գնըմ, քիչ, հասնըմ ա մի քաղաք: Քաղաքի միջովը ձեն ածելով գնըմ ա:

— Ա՛յ Աջալաջեիք ծախո՛ղ, ա՛յ Աջալաջեիք ծախո՛ղ:

Ժողովուրդը զարմանըմ ա, թե էդ ի՞նչ բան ա Աջալաջեիքը:

Վերջիվերջո, եփ որ քաղաքի ծայրըմ ձեն ածելեն գնալիս ա ըլըմ, մի պառավ մարդ, առուտուրականի մինը, ըտրան կանչըմ ա, թե արի ինձ մոտ:

— Էդ ի՞նչ ես ձենդ գլուխդ գցել, էդ ինչ բան ա,— հարցնըմ ա առուտուրականը:

Տվարածը պատմըմ ա թաքավորի պահանջի մասին:

¹ Անեքնույթ բան – Օ.Բ. :

— Դե որ էդպէս ա, քեզ կասեն, թէ Աջալաջեիքը որդի ա,— ասըմ ա էդ առուտուրական չարչին: — Վա՛յ, գլխիդ մատաղ, ասա, թէ չէ՝ իմ ու որթուս գլուխը կըրոցնեն,— սկսըմ ա խնդրել տվարածը:

Առուտուրականն ասըմ ա.— Այ մա՛րդ, էն բարձր սարը տեսնըմ ե՞ս, անց կկենաս, մի աղբիր աղաքդ կգա, դա թթու աղբիր ա, որ խմես, տի ասես՝ ուխա՛յ: Հենց ըտիան Աջալաջեիքը դուս կգա ու տղիդ կտաս դրան աշակերտ, Աջալաջեիքը փեշակ ա, ծախու չի:

Տվարածը քրտնամխած եղ ա գալի, տղին վերցնըմ ու գնըմ էդ սարը: Տենըմ ա աղբիրը, ջուրը խմըմ ա՝ թթու, լեղի, համա ճարը կտրած ասըմ ա.— Ուխա՛յ:

Էդ մոմենտին դուս ա գալի մի մարդ ու հարցնըմ:

— Հը՛, ասա՛, ոգի, ուզածդ տամ,— ասըմ ա հայտնված մարդը:— Ես Աջալաջեիք եմ ուզըմ,— պատասխանըմ ա տվարածը:

— Տղիդ կտաս աշակերտ, իրեք տարի կսվորցնեմ կդառնա Աջալաջեիք: Տասնմին տղա ունեմ, դա էլ թող ըլի տասներկուսը:

Տվարածը տղին թողնըմ ա, ու ինքը վերադառնըմ:

Գալիս ա ու տավարը գնըմ, իսկ ֆորթն էլ ուրիշ մի ըրելիս յա պահըմ:

Շատ ա անցկացած ըլըմ, քիչ, օրը տարի ա թվըմ: Մի օր էլ կնիկը մարդուն ասըմ ա.— Գնա տղիս բեր, թաքավորի ասածը չի ըլի:

Մարդու ճարը որ կտրվըմ ա, դե ջիգայր ա էլի, գնըմ ա տղին բերելու: Հասնըմ ա աղբրի մոտ, խմըմ ա ջրիցը ու ասըմ.— Ուխա՛յ:

Աջալաջեիքը դուս ա գալի ու հարցնըմ թե.— Ի՞նչ կա:

— Խնդրըմ եմ տղիս տաս՝ տանեմ, ապրելու հնար չունեմ,— ասըմ ա տվարածը:

— Այ մարդ, իրեք ամիս դեռ չկա, իրեք տարի տի սվորի: Ըսպասի ներս մտնեմ, կգամ, պատասխան կտամ: Քիչ եղը Աջալաջեիքը դուս ա գալի, տվարածին մի հին սրբիչ ա տալի ու հետը ասըմ.— Սրբիչը ամեն ինչ կտա, ինչ որ ցանկանաս, խնդրես, համա սրբիչը ոչ մի մարդու չտաս: Էդ մարդը վերցնըմ ա սրբիչն ու ուրախ-ուրախ վերադառնըմ: Ճամբի կեսին, մարդ ա էլի, սովըմ ա, նստըմ ա ու ասըմ.— Սրբիչ ջան, մի ճաշ բեր, ուտեմ: Ճաշը դուս ա գալի, մարդը ուտըմ ա ու զարմանըմ: Ուրախ-ուրախ ճամբեն շարունակըմ ա դբա տուն:

— Այ մարդ, մեր տղին ընչի՞ չբերիր,— հարցնըմ ա կնիկը:

— Ճամփա պահի, այ կնիկ, թող տղեն սըվորի, մենք էլ կապրենք,— սիրտ ա տալի տվարածը: Արդեն մութն ա ըլըմ, տվարածը սրբիչը դնըմ ա ըստուլին ու ասըմ.— Սրբիչ ջան, թաքավորի լայադական ճաշ բեր, ուտենք:

Աչքդ բարին տենա, ինչ նրանք տենըմ են:

— Փա՛ռք քեզ, աստված,— ուրախանըմ են մարդ ու կնիկ ու ամեն օր առոք-փառոք ուտըմ են, ինչ որ սիրտները ցանկանըմ ա:

Էդ մարդը է՛լ տավարը չի գնըմ, հարստանըմ ա, տավար-մավարն ընչի՞ն ա պետք, ամեն ինչը բոլ:

Մի օր էլ էս մարդը խնդրըմ ա.— Սրբիչ ջան, էնպէս շենք բեր, որ թաքավորի պալատին շվաք անի:

Դե մարդի աչքը ծակ ա, ամեն ընչի թամահ ա անըմ, ուզըմ ա էլածի վրա էլ ավելացնի:

Սրբիչն էլ իրա հունարը շանց ա տալիս:

Թաքավորը տենըմ ա պալատն ու զարմանըմ: Խաբարը ընգնըմ ա, թե տվարածի տան տեղն ա էդ պալատը շինվել:

Մի օր էլ կնիկը մարդին ասըմ ա թե.— Թաքավորին հրավիրի

մեր տուն իրա մարդկերանցով, բարեկամ մարդիկ ենք, դոստ կա, դուշման կա:

Մարդը գնում ա խնամախոսի քարի վրա նստում: Ըտրան տանում են թաքավորի մոտ:
Դա թե.— Թաքավորն ապրած կենա, իմ դոնախն ես, քու մարդկերանցով, առավոտը կգաս իմ տունը:

Թաքավորը մերժում չի ու էքսի օրը, առավոտը իրա մարդկերանցովը գալիս ա տվարածի տուն:

Գալիս ա ու տենում ծուխ-մուխ չկա, զարմանում ա, թե իրանց ոնց տի ճանապարհի գցի:
Հենց որ նստում են, տվարածը թաքուն ասում ա.— Սրբիչ ջան, թաքավորի լայադական ճաշ բեր՝ իրա բոլոր արքով-կարքով:

Թաքավորը իրա մարդկանց հետ որ ճաշում, վերջացնում ա, էդ մարդը ասում ա.— Ամեն ինչ վեցնեն, տանեն, ոչ մի բան չըթողան:

Թաքավորը գնում ա իրան պալատն ու որոշում ա էդ մարդուն կանչել, իմանալ, թե բանը ընչումըն ա:

Տվարածը գնում ա թաքավորի մոտ: Դեսից-դենից խոսալուց եղը, թաքավորը շատ որ խնդրում ա, էդ հայվանի մինը գաղտնիքն ասում ա.— Այ խնամի՛, — ասում ա թաքավորը, — էդ սրբիչը տուր ինձ, թաքավոր մարդ եմ, պատերազմ եմ գնում, ինձ շատ պետք կգա, քեզ ոսկի կտամ, կապրես:

Թաքավորը, որ շատ լիզու ա թափում, տվարածը համաձայնվում ա, մի քանի ոսկի ա վերցնում ու սրբիչը տալիս թաքավորին: Ըստի են ասել. «Բռշի եղը, որ շատ ա ըլում, քսում ա քմակին»:
Մի առավոտ էլ մարդ ու կնիկ վեր են կենում, ի՛նչ տենան, պալատը չկա, էլի իրանց տունը: Մի քանի օրից եղը ոսկին հատնում ա, դրանք նստում են դառ ու դարդակ: Էդ մարդը ճարը կտրած էլի գնում ա տավարը:

Օրերն անց են կենում, իսկ կնիկը մարդուց մի գլուխ պահանջում ա, թե. — Չէ՛ ու չէ՛, գնա տղիս բեր, թող ֆորթերը գնա, կարգին ապրենք, մին ա թաքավորը մեզ աղջիկ տվողը չի:

Հերը էլի գնում ա տղին ուզում, Աջալաջեիբը հին ջուղաբն ա տալի, համա էս անգամ էրկանքնի ա տալի ու թամբահ անում, որ ուրշի ձեռք չգցի:

Ճամբին էս տվարածը, որ սովում ա, ասում ա.— Էրկանքնի ջան, էրկանքնի, մի ճաշ բեր ուտեմ: Ճաշը դուս ա գալի, էդ մարդը ուտում ա ու իրա ստեղծող աստրծուն փառք տալիս:

Կշտանալուց եղը ճամբա յա ընգնում դրա իրանց տունը:

— Այ մարդ, մեր տղին ինչի չբերիր,— հարցնում ա կնիկը:

— Ճամբա պահի, այ կնիկ, թող տղեն սվորի, մենք էլ կապրենք,— նորից սիրտ ա տալի տվարածը:

Բիզունը տվարածը էրկանքնին դնում ա ըստովին ու ասում ա.— Էրկանքնի ջան, էրկանքնի, թաքավորի լայադական ճաշ բեր, ուտենք:

Ըտրանք ուրախանում են ու կուշտ կուշտ ուտում:

Ամեն օր մարդ ու կնիկ թաքավորի լայադական ճաշեր են ուտում: Թագա հարստանում են, էդ մարդը էլի տավարը բրախում ա: Էն որ ասում են. «Ամեն ինչ աչքածակութինից ա ըլում», սրանցն ա:

Տավարը բրախելուց եղը մի բիզուն դա էրկանքներին ասում ա.— Էրկանքնի ջան, էրկանքնի, էնպես շենք բեր, որ թաքավորի պալատին շվաք անի:

Էրկանքնին իրանց հունարը շանց են տալի: Թաքավորը էքսի օրը առավոտը տենում ա պալատն ու գլխի ընգնում, որ տվարածը կա-չկա, մի հունար ա գտել, մտածում ա, թե ոնց անի, ձեռ գցի: Ընդուր են ասել. «Բանը թեզ վի կենալը չի, բանը բախտի բահելն ա»:

Տվարածի կնիկը մի օր մարդին ասում ա.— Այ մարդ, թաքավորին կանչի մեր տուն իրա մարդկերանցով, բարեկամ մարդ ենք, դոստ կա, դուշման կա:

Աղբորս ասեմ, տվարածը էլի գնում ա թաքավորի խնամախոսի քարի վրա նստում: Ըտրան էլի տանում են թաքավորի մոտ:

Դա թե.— Թաքավորն ապրած կենա, իմ դոնախն ես, քո մարդկերանցով առավոտը կգաս իմ տունը:

Թաքավորին էլ ըթենց բան էր պետք:

Գալիս են խնամի տվարածի տունը, էլի տենում են, որ ծուխ-մուխ չկա, համա թաքավորն էս անգամ չի գրմանում: Հենց որ նստում են, տվարածը թաքուն ասում ա.— Էրկանքնի ջան, էրկանքնի, թաքավորին լայադական ճաշ բեր իրա բոլոր արքով-կարգով:

Թաքավորը իրա մարդկերանց հետ որ ճաշում են վերջացնում, տվարածն ասում ա, թե.— Ամեն ինչ վերցնեն, տանեն, ոչ մի բան չթողան:

Թաքավորը գնում ա իրա պալատն ու տվարածին կանչում մոտը: Էլի դեսից-դենից խոսում են, վերջը թաքավորն իմանում ա, որ հունարը էրկանքների մեջն ա:

— Այ խնամի,— ասում ա թաքավորը,— եղ էրկանքնին տուր ինձ, թաքավոր մարդ եմ, պատերազմ եմ գնում, ինձ շատ պետք կգա, քեզ էլ ոսկի կտամ, կապրես:

Տվարածը համաձայնվում ա, էրկանքնին տալիս ա թաքավորին, ոսկին առնում, գալի տուն:

Մարդ ու կնիկ առավոտը վեր են կենում, տենում են իրանց պալատը չկա, հին տան մեջ են, մի քանի ամսից եղն էլ ոսկին հատնում ա, էլի նստում են դափ-դարդակ:

Էդ մարդը ճարը կտրած էլի գնում ա տավարը: Շատ ա անց կենում, քիչ, օրերից մի օր էլ տվարածի կնիկը մարդից պահանջում ա, որ գնա տղին բերի:

Տվարածը ճամբա յա ընկնում, գնում հասնում ա աղբրի մոտ: Ջրերը խմում ա ու ասում.— Ուխա՛յ: Աջալաջեիքը դուս ա գալի ու տվարածին ասում.— Այ մարդ, գլուխ չունես վրեղ, ընչի ես տվել թաքավորին, դեռ տղեդ ոչինչ չի սվորել, որ էդպես ա, արի տղիդ տար:

Ասում ա ու իրա հետևից տանում ներս:

— Գնանք, տղիդ տի ճանաչես, թե չէ՝ գլուխդ կթոցնեմ,— ասում ա Աջալաջեիքը:

Հենց որ Աջալաջեիքը սենյակիցը դուս ա գալի, նրա կնիկը տվարածին ասում ա.— Այ մարդ, տղիդ չես ճանաչի, մարդըս գլուխդ կթոցնի, ես գուլպա գործելով կգնամ տղիդ մոտ կկանգնեմ, դու կգաս կճանաչես:

Աջալաջեիքը վերադառնում ա ու տվարածին տանում տղերանց սենյակը: Էդ մարդը նայում ա տղերանցը, տենում ա բոլորն էլ մի տեսակ շորեր ունեն ու նստած դաս են սվորում, տղին չի ճանաչում:

— Դե՛ տղիդ ճանանչի,— ասում ա Աջալաջեիքը:

Էդ վախտը կնիկը տղի մոտ կանգնած գուլպա յա գործում, հերը գնում ա որդուն բռնում:

— Դե որ տղիդ ճանաչեցիր, վերցրու տար,— ասում ա Աջալաջեիքը ու հարցնում տղերանցը, թե իրանց «Ընկերը բան ա՞ սրվորել»:

Տղերքը պատասխանում են.— Չէ՛, ի՞նչ ա սրվորել որ:

Հեր ու տղա դուս են գալիս գետնի տակիցն ու ճամբա ընկնում դբա իրանց քաղաքը:

Ճամբին տղեն հորն ասում ա.— Դու գնա, ես գալիս եմ:

Տղեն թաքուն դառնում ա խնձոր ու գլորվելեն, հոր առաջն ընկած, գնում ա: Հերը քանի ուզում ա խնձորը բռնի, չի կարում: Մեկ էլ խնձորը կորչում ա: Հերը հետ ա նայում, տենում ա տղեն գալիս ա:

— Այ տղա շուտ եկած ըլեիր, խնձորը կբռնեինք,— ասում ա հերն ու պատմում, թե խնձորը ոնց հայտնվեց ու անհետացավ:

— Այ հեր, աչքիդ ա ըրնացել,— ասըմ ա տղեն ու հերն էլ հավատըմ ա, որ աչքին ա ըրնացել: Տղեն քիչ եղը դառնըմ ա ջորի: Հերը ուզըմ ա բռնի, չի կարըմ, ջորին կորրչմ ա: Հերը մեկ էլ հետ ա նայըմ, տենըմ ա տղեն տրեխների թելն ա կապըմ:

— Այ տղա, ուշացար, մի ջորի կար, գայիր՝ կբռնեինք,— ափսոսում ա հերը:

— Այ հեր, աչքիդ ա ըրնացել,— ասըմ ա տղեն, ու հերը նորից հրվատըմ ա, որ աչքին ա ըրնացել:

Մինչի տուն հասնելը տղեն դառնըմ ա ձի, աղվես, նապաստակ և ուրիշ բաներ ու միշտ էլ հորը հավատացնում ա, որ դրանք աչքին են ըրնացել:

Որ մոդենըմ են իրանց տանը ու հասնըմ տուն, տղեն հորն ասըմ ա.— Այ հեր, էդ բոլորը ես ի: Հերը շատ ա զարմանըմ ու հավատըմ ա: Տղեն հորը ասըմ ա.— Ես կդառնամ ձի, ջորի, դու կծախես, բայց սանձերը հետ կբերես, մեկ էլ քոսա մարդու վրա չծախես:

Էդպես հերը ծախըմ ա, տղեն հետ ա գալի: Դրանք հարստանըմ են: Առնողնին սանձերով կապըմ են գոմում, բայց գնըմ, տենըմ են չկա: Խաբարը հասնըմ ա Աջալաջեիք վարպետին:

Սա շորերը փոխըմ ա, գալիս ա բազար, տենըմ ա ձի են ծախըմ, ճանաչըմ ա, որ իրա աշակերտն ա, զարմանըմ ա, թե էդ եփ ա Աջալաջեիք դառել, մոտենըմ ա ու հարցնըմ.— Հը՛, աղբերացու, ո՞նց ես ծախում ձիդ:

— Վեց թումանի,— ասըմ ա տվարածը:

— Թե սանձերը հետը կծախես, վեց թուման կտամ,— ասըմ ա քոսան:

Ըստիան, ընդիան ասըմ են.— Ա՛յ մարդ, լավ գին ա տալի, ընչիդ պետքն ա էդ հին սանձերը: Տվարածը համաձայնվըմ ա ու վեց թումանով սանձն էլ հետը ձին ծախըմ ա, համա չի տենըմ, որ ձիու աչքերից արցունք ա թափվըմ:

Քյոսան ուրախանըմ ա, որ աշակերտը իրա ձեռքն ընգավ, չունքի չէր ուզըմ, որ իրա աշակերտնին Աջալաջեիք դառնային, ու տասներկուսի մեջ մենակ սա յա դառած ըլըմ, էն էլ ինքը իմանալիս չի ըլըմ:

Էսպես սանձելով տանըմ ա կապըմ ա գոմըմ ու գնըմ իրա սենյակը, որ թուրը վերցնի, գա սպանի:

Աջալաջեիքի կնիկը, որ բարի կնիկ էր ու էդ տղին շատ էր սիրըմ, հասկանըմ ա, որ նա յա, դաստի տանը ծուխ ա տալի: Հենց որ Աջալաջեիքը նկատըմ ա ու վազըմ տուն, կնիկը թաքուն դուս ա գալի, գնըմ ա սանձը արձակըմ:

Տղեն փախչըմ ա: Աջալաջեիքը տեսնըմ ա տղեն չկա, ընգնըմ ա նրա հետևից: Տղեն ծիտ ա դառնըմ, Աջալաջեիքը՝ արծիվ, աշակերտը՝ նապաստակ, վարպետը՝ գել ու Էդպես շարունակ, մինչև որ հասնըմ են տղի երգիրը: Տղեն մի փունջ ծաղիկ ա դառնըմ ու ընգնըմ թաքավորի ձեռքի մեջ, իսկ Աջալաջեիքը դառնըմ ա կույր աշուղ, սկոըմ ա երգելը ու խնդրըմ ա թաքավորին, թե՝ «Ծաղիկը տուր, հոտ քաշեմ»:

— Քու ի՞նչ լայադական ա,— ասըմ ա թաքավորը:

Բայց որ շատ լավ երգըմ ա, թաքավորը համաձայնվըմ ա ու ծաղկի փունջը տալիս ա աշուղին: Ծաղկի փունջը դառնըմ ա կորեկ, թափվըմ ա պոլին, իսկ աշուղը դառնըմ ա որձակ ու սկսըմ կորեկն ուտելը: Հենց որ մի հատիկ ա մնըմ, էդ հատիկը դառնըմ ա ասեղ, իսկ որձակը՝ թել ու մտնըմ ասեղի ծակի մեջ: Էդ ժամանակ բուխարին վառվելիս ա ըլըմ, ասեղը մտնըմ ա կրակի մեջ, թելը վառվըմ ա: Հետո ասեղը դառնըմ ա մարդ ու թաքավորը տենըմ ա, որ էդ տվարածի տղեն ա: Ինքն էդ բոլորը տենըմ ա ու զարմանըմ:

— Թաքավորն ապրած կենա,— ասըմ ա տղեն,— Աջալաջեիքը հենց ես եմ, աղջիկդ ինձ տուր, իրեք տարին լրացել ա:

Թաքավորը համաձայնվըմ ա ու աղջկանը տալի տվարածի տղին:

Յոթ օր ու զշեր հրսանիք են անըմ:

Նրանք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնեք ձեր մուրազին:

Երկնքից իրեք խնձոր վեր գա՝ մինը հեքիաթն ասողին, մինը լսողին, մինն էլ՝ ինձ: